

elemzi a kérdést. Megállapítja, hogy a háborúért való felelősségnek jogi szempontból voltaképp értelme sincs. A háború előtt érvényes nemzetközi jog ugyanis az egyes államok casus belli-jét semmiképp sem korlátozta. A háborús támadás nem volt a nemzetközi jog megsértése. A háborút megindító fél elmarasztalása tehát csak úgy lehetséges, ha a páriskörnyéki békeszerződéseknek a háborúért való felelősségre vonatkozó rendelkezéseit új nemzetközi jog forrásának tekintjük és *viszszaható* elővel is felruházzuk. Ha ezt nem tesszük, akkor a nemzetközi jog csak bizonyos károk jóvátételére ad jogi alapot.

Mint hogy a történeti síkon korai még a háborús felelősségről ítélnünk, bírói ítéletre pedig határozott jogi alapunk nincs, a háborúért való felelősségnek csak *erkölcsi*, morális síkon van értelme.

Arató tanulmánya sorra cáfolja azokat a sokszor képtelen vádakot, amelyeknek alapján Magyarország erkölcsi felelősségét megállapították, sőt sokhelyütt mai napig fenntartják. A *legképtelenebb* e vádak között az, hogy Ferenc Ferdinánd meggyilkolása a magyarság műve. (R. Chélarde: Is fecit, cui prodest!) Képtelen, mert nyilvánvaló s aktákkal is bizonyítható, hogy Ferenc Ferdinánd trialistikus tervei megsemmisítették volna a szerbek nagyszláv ábrándjait, sőt a Monarchián kívül élő szlávok nemzeti, nyelvi és vallási szervezetét is fenyegették, amint ezt számtalanszor hangoztatta a szerb sajtó, tudták a szerb titkos egyesületek is. A *második vád* szerint a háború okozója Tisza István gróf, mert ő tette lehetővé a szarajevói merényletet, ő akarta a hadüzenetet, ő fogalmazta az ultimátumot s később sem mérsékelte a háborús szenvedélyeket. Ezzel szemben tény az, hogy Tiszának a boszniai adminisztrációra befolyása alig volt, azzal elégedetlen is volt, a

közös minisztertanácsban s az uralkodóhoz intézett felterjesztéseiben az európai államférfiak közül egyedül ő ellenezte a háborút, az ultimátumot kívánságára enyhíteni kellett, nyomtatékosan hirdette, hogy a Monarchia Szerbia területéből annektálni semmit sem fog, ellenezte a bűvhajó-harcot, sőt a ránkényszerített háborút szerette volna mielőbb befejezni. A *harmadik vád*: a Monarchia általános mozgósítása kényszerítette hasonló lépésre Oroszországot, az első nagyhatalmat, amely a Monarchia és Szerbia konfliktusába beleavatkozott. A diplomáciai okmányok gondos, kritikai vizsgálata azonban azt mutatja, hogy Oroszország általános mozgósítása *megelőzte* a Monarchiáét. S ez természetes is, mint hogy a Monarchiának nem, de Szerbiának és Oroszországnak igenis voltak olyan politikai törekvései, amelyek háború nélkül nem voltak elérhetőek: az öszzes szlávok egyesítése, a tengersizrosok kérdése.

Arató István értékes tanulmányának jó hasznát vehetik, akik a háborús felelősség bonyolult kérdésében az igazságot megismerni és külföldön sikerrel hangoztatni kívánják.

Mérey Ferenc.

Bobula Ida dr.: A nő a XVIII. század magyar társadalmában. 1933. Budapest, 200 l. Kiadja a Magyar Társadalomtudományi Társulat.

Bobula Ida a magyar nőkérdés történetének egyik legalaposabb művelője. Most megjelent, külsejében is tekintélyes könyve — minden jel erre vall — csak nagyobb töredék készülő többkötetes művéből, mely áttekintést fog nyújtani a magyar nő egész történetén.

Mindenekelőtt roppant olvasottságát említjük. Alig van oldal a könyvben, melynek alján jó néhány utalás forrásművekre ne irányítaná figyelmünket. Bobula Ida szemlato-

mást nem tud betelni a dús anyaggal. Ez az eleven mű voltakép látványos s egyben tanulságos panorámája egy sereg adatnak, mely prózában vagy versben, kiadott művekből idézve, vagy levéltárak kézírataiból felkutatva, a társadalomban elhelyezkedett nő életét egy század keretében jogilag, műveltségbelileg megvilágítja. Amellett azonban Bobula Ida — mádártávlatból — visszatekintést nyújt a multba, előrepillantást a további másfélszáz esztendő eredményeire s reményteljes kilátást nyit a távolabbi jövőbe is. A kép, melyet — Európára is kiterjedve — fest, főként részleteiben lebilincselő. Leszűrt eredményei is számottevők, de ezek akkor kapnak majd igazibb hátteret, ha a jeles könyv régebbi s későbbi századokról megírt köteteknek egyik áthidaló ízévé válik. Addigra a lelkes szerző is jobban uralkodni fog majd e rengeteg témán, mely még most szinte őserdőként terül el könyvében.

Főként az teszi rokonszenvesé, hogy mértéktartó s kevés benne az egyoldalúság. Igen jó érzéke van ahhoz, hogy meglássa, mennyire a kenyérharc s az annyira áhított első-ség hiúsága játssza a legfontosabb szerepet férfi és nő életében, s hogy végeredményben sorsuk — mind e hatalmi kérdésben, viaskodáson túl — mennyire egymásra utalt. Bár művének természete szerint értehetően a nő kapja nála az első helyet, sehol túlzott ábrándosság, elfogult ellenszenv nem vezet, s diszkrét nőies-sége, néhol finom humora érdekesen színezi férfinak is dícséretére való tájékozottságát. Ha más érdeme nem volna ennek a szép tanulmánynak, mint gazdagon felhalmozott kultúr-történeti anyaga, máris a hézagpótló művek között kellene említenünk. Ezt az anyagot a kutatás szorgalma s a szemlélet tárgyilagossága teszi szinte teljessé, s a tiszta, költői magyar stílus kétszeresen vonzóvá.

A munka létrejöttében *Hóman Bálint*, *Angyal Dávid*, *Lábán Antal*, *Jánossy Dénes*, *Pleidell Ambrus*, *Czeke Marianne*, *Kolosváry Bálint*, *Szandtner Pál*, *Rugonfalvi Kiss István* — s akit külön megemlít, mert «ez a marék búza is az ő vetéséből való» — *Klebensberg Kunó* gróf voltak segítségére a szerzőnek. Támogatásuknak nem csekély viszonzása ez a könyv. *Szentmiklósi.*

Vig Albert: Magyarország iparoktatásának története az utolsó száz évben, különösen 1867 óta.

A mai korszellem megköveteli, hogy az egyoldalú szakoktatás és az általános népnevelés feladatai az állam és a nemzeti társadalom érdekében feltétlenül *összhangba* hozassanak s az ipari oktatás és a közművelődés problémái egy általános koncepció keretében oldassanak meg.

E nehéz feladat megoldása — a jövő célkitűzéseinek irányítása szerint — az iparoktatás multján és jelenén épül fel; a tökéletes munkának a multból kibontakozó láncolat szemébe kell szervesen belekapcsolódnia.

Vig Albert nagy érdeme, hogy munkájával ezt lehetővé teszi. Széleskörű alapokon világtörténeti megvilágítással kísért tanulmányában bemutatja az iparnak és az oktatásügy eszméinek fejlődését a legrégebbi gyökerekre visszamenően, a történelmi korok szellem- és gazdaságtörténet kereteibe illesztve. Bemutatja a szoros kapcsolatokat, amelyek a gyakorlati élet és a társadalom között mindenkor fennállottak s amelyek az idők változásai alatt különbözőképpen alakultak.

Igen nagy szolgálatot tett Vig Albert műve annak az újabb pedagógiai iránynak, amely nálunk is arra törekszik, hogy egyoldalú szakképzettség mellett a *nemzeti művelődés* részeseivé is tegye az ipari oktatás neveltjeit. *Pozsonyi-Filsch Zoltán.*